

Apokalyptiikan ajatusmaailma

Timo Eskola

The Old Testament Pseudepigrapha 1, 2 (ed. J.H. Charlesworth); Die Texte aus Qumran (E. Lohse); The Dead Sea Scrolls Translated (F.C. Martinez)

Apokalyptiikka on toisen temppelin aikakauden juutalaisen mystiikan mielenkiintoinen juonne. Apokalypsiksi sanotaan tavallisesti kertomusta, jossa henkilö saa ilmoituksen ilmestyksen kautta. Apokalyptiikassa hengellinen viisaus ei siten ole pelkkää tradition tulkintaa, vaan siihen liittyy suora taivaallinen ilmoitus, jonka henkilö on saanut näyn välityksellä. Vaikka juutalaisten apokalyptikkojen tieto on erässä mielessä esoteerista – se on “salaisuus” – se sisältää kuitenkin yllättävän selvästi samojen teologian ongelmien käsittelyä kuin muutkin sen ajan tekstit.

Apokalyptiikan teologia on ennen kaikkea eskatologiaa. Kirjoittajien sanoma koskee Israelin ja koko maailman tulevaa kohtaloa. Julistuksen pyrkimys on tosin sama kuin yleensäkin viisausteologiassa: kuulija pyritään johdattamaan parannukseen, jotta hän voisi pelastua. Apokalyptikkojen mielestä loppu on lähellä. Teksteissä tarkastellaan usein maailmanhistoriaa hyvin laajasti (esim. vertauskuvallisten näkyjen, mm. eläinvisioiden avulla) ja sen kulkua arvioidaan ihmisten hurskauden ja jumalattomuuden mukaan. Maailmanhistoria jaetaan aikakausiin ja historian ajatellaan olevan melko tarkoin ennalta määrätty. Enkelit ja demonit toimivat maailmassa.

Näkijät odottavat myös pelastuksen aikaa ja Jumalan valtakunnan ilmestymistä. Israelin toivo on apokalyptiikassakin loppujen lopuksi sama kuin Vanhan testamentin teologiassa. Jumala on Israelin kuningas. Apokalyptikot odottavat hänen kuninkuutensa lopullista toteutumista. Erityisenä piirteenä teksteissä on se, että lopun ajan tapahtumien johtajana on messiaaninen (kuninkaallinen) hahmo, joka toteuttaa pelastuksen ajan ja uuden valtakunnan.

Apokalyptiikan tekstejä

Apokalyptisiä tekstejä on luonnollisesti jo Vanhan testamentin profeettakirjoissa, mutta niiden ulkopuolelta vanhinta materiaalia löytyy *1. Heenokin kirjasta* (ns. etiopialainen Heenok). Kirja on nykyisessä muodossaan kokoelma, mutta sen monet osat ovat peräisin makkabealaisaikaa edeltävältä kaudelta. Seuraava visio on vanha.

“Ja katso, minä näin pilvet: ja ne kutsuivat minua näkyyn; ja sumut kutsuivat minua; ja tähtien ja salamoiden vyö ympäröi minua ja herätti minun toivoni; ja näyssä tuulet nostivat minut lentoon ja kiidättivät minut korkealle taivaalle. Ja kuljin kunnes

saavuin valkoisesta marmorista tehdyn muurin luo ja jota tuliset kielet ympäröivät; ja se alkoi pelottaa minua. Tulisten kielten läpi kuljin kohti suurta taloa, joka oli rakennettu valkoisesta marmorista... sen lattia oli kristallia ja katto kuin tähtivuo, ja siellä oli salamoita, joiden välissä seisoivat leimuavia kerubeja ja näiden vesitaivas.” (1. Heen. 14:8–13).

Vision näkijä kulkee usein eri taivaiden lävitse ja taivaallisten rakennusten lävitse, kunnes hän saapuu taivaan temppeliin. “Ja katso, edessäni oli ovi ja toinen rakennus, joka oli mahtavampi kuin se ensimmäinen, ja kaikki oli rakennettu tulisista kielistä... Ja minä katsoin ja näin sen sisällä mahtavan valtaistuimen – se oli näöltään kuin kristalli ja sen pyörät olivat kuin kirkas aurinko; ja kuulin kerubien äänen, ja valtaistuimen alta juoksi tulinen virta. Sitä oli vaikea katsoa. Ja Suunnaton Kirkkaus istui sen päällä – ja hänen viittansa oli kirkkaampi kuin aurinko ja valkoisempi kuin lumi. Yksikään enkeleistä ei voinut tulla ja katsoa Ylhäisyyden ja Kunnioitetun kasvoja, eikä yksikään lihasta syntynyt voi häntä katsoa – leimuava tuli oli hänen ympärillään ja suuri tuli seisoivat hänen vierellään... Ja Herra kutsui minua omalla suullaan ja sanoi: ‘tule lähelleni, Heenok, ja minun pyhän Sanani lähelle.’” (1. Heen. 14:15–25).

Apokalyptiikankin ajatusmaailma rakentuu vanhatestamentillisen perinteen ympärille. Jumalan kuninkuus on sen keskipisteenä ja näkijät odottavat Jumalan vallan toteutumista aivan kuten suuret profeetat ennen heitä.

12 patriarkan testamenteissa on apokalyptisiä jaksoja, joiden sisältö vastaa läheisesti muita tekstejä. *Leevin testamentissa* esitellään eri taivaat ja siinäkin päädytään taivaan temppeliin: “Korkeimmassa taivaassa asuu Suuri Kirkkaus, kaikkeinpyhimmässä, joka on kaikkea pyhyyttä pyhempi. Siellä hänen kanssaan ovat arkkienkelit, jotka palvelevat ja uhraavat sovitushreja Herralle vanhurskaiden kaikkien tietämättömyyden syntien tähden... Taivaassa heidän allaan ovat sanansaattajat, jotka kuljettavat viestit Herran läsnäolon enkeleille” (TLev. 3:3–7).

Myöhemmässä kirjallisuudessa esimerkiksi 4. *Esrän* kirja sisältää vastaavan ajatusmaailman. Sen historiallinen yhteys liittyy kuitenkin puolestaan ensimmäiselle kristilliselle vuosisadalle, kuten myös *Sibylliini*en monet jaksot.

Soteriologian peruspiirteitä

Apokalyptiset kirjoitukset ovat eskatologisia ja siksi niiden opetus keskittyy eskatologisen pelastuksen – tai tuomion – teemoihin. On kuitenkin muistettava, että apokalyptiikka sijoittuu viisauksikirjallisuuden kanssa samaan traditioon, jossa pohditaan teodikean ongelmaa ja odotetaan Jumalan tuottavan oikeuden hurskaille. Pelastuopin kaksijakoisuus voimistuu näissä teksteissä. Riemuvuosien kirjassa ja ensimmäisessä Heenokin kirjassa historiallinen dualismi on aivan ilmeinen. Asia käy ilmi itse teksteistä esim. Riemuvuosien kirjan luvuista 22-23 ja 36. “Ja niinä päivinä he huutavat ja anovat ja rukoilevat pelastumista syntisten pakanoiden käsistä, mutta kukaan heistä ei pelastu... Ja niinä päivinä lapset alkavat etsiä Lakia ja etsiä käskyjä ja palata vanhurskauden tielle... Ja sitten Herra parantaa palvelijansa, ja he nousevat

ylös ja näkevät suuren rauhan. Ja he ajavat vihollisensa pakoon, ja vanhurskaat näkevät ja ylistävät ja iloitsevat ikuisesti riemulla.” (Jub. 23: 24, 26, 30. Ks. myös voi-huudot ensimmäisen Heenokin kirjan uninäkyjen lisäyksissä, 1. Heen. 94–102).

Eskatologisen soteriologian olennaisena piirteenä on tuomion odotus. Aiheella on keskeinen sija useimmissa apokalyptisissä teksteissä. Vanhan testamentin profeettojen julistus saa näissä kirjoituksissa ja näyissä uutta voimaa. “Älkää toivoko, että saisitte elää, te syntiset, sillä teidät pannaan pois ja te kuolette; sillä te tiedätte kyllä mihin teitä on valmistettu suuren tuomion päivää varten, teidän tuskanne ja henkienne suuren häpeän päivää varten.” (1. Heen. 98:10).

Jumala itse nousee syntisiä vastaan ja toteuttaa tuomion: “Ja Korkeimmista Korkein nousee sinä tuomion päivänä toteuttamaan suuren tuomion syntisille. Hän asettaa pyhien enkelien vartion kaikille vanhurskaille ja pyhille ja pitää heidät silmäteränään kunnes kaikelle pahalle ja kaikelle synnille tuotetaan loppu. Siitä lähtien vanhurskaat saavat nukkua rauhallista unta eikä kukaan enää pelottele heitä.” (1. Heen. 100:4-5). Vastaavia kuvauksia Jumalan tuomiosta ja vihan päivän koittamisesta on monissa teksteissä: Sib.Or. 3, 670–700; 3, 741–750; 4, 40–45; 4,180–190; 4. Esra 7:60; 9:15–25.

Eskatologiseen tuomioon liittyy ehdottomasti käsitys pelastuksen ajan koittamisesta. Vanhurskaat saavat pelastuksen. Joidenkin tekstien mukaan he pääsevät paratiisiin yhdessä Herransa kanssa. Esimerkiksi Leevin testamentissa kuvataan messiaanisen papin ilmestymistä suorastaan maailmanhistoriallisen dualismin avulla. Jumalan sanotaan karkottaneen syntisen kansan paratiisista. Vasta uuden papin uskotaan luovan kansalle uuden yhteyden Jumalaan. “Ja hän avaa paratiisin portit; hän poistaa miekan, joka on uhannut Aadamista lähtien, ja hän antaa pyhien syödä elämän puusta. Pyhyiden henki on oleva heidän päällään.” (TLev. 18:10–11).

Messianologia

Apokalyptiikan messianologia käsittää niin sovituksen ja pelastuksen kuin tuomionkin teemat. Sovituksen aihe tulee esille opetuksessa papillisesta Messiaasta, joka tuottaa pelastuksen. Tuollaisesta ajattelusta kertoo Leevin testamentti. Erityisesti sen luku 18 tuo näkemyksen hyvin esille.

(2) Silloin Herra korottaa uuden papin, jolle kaikki Herran sanat ilmoitetaan. Hän toimittaa totuuden tuomion maan yli useiden päivien aikana. (3) Hänen tähtensä kohoaa taivaaseen kuninkaan tavoin; loistaen tiedon valoa, kuten aurinko valaisee päivän. Ja koko asuttu maailma ylistää häntä. (4) Hän loistaa kuin aurinko maan päälle; hän poistaa kaiken pimeyden taivaan alta, ja maassa on oleva rauha.

Kuten tekstistä voidaan nähdä, messiaaninen hahmo on pappi, joka tuo pelastuksen kansalle. Hän ei kuitenkaan ole tässä pelkkä pappi (kuten Qumranin eskatologiassa), vaan hänellä on samalla kuninkaan tehtävät. Siten Messias on tuon odotuksen

mukaan sekä pappi että kuningas. Hänen tehtävänä on toimia kansojen tuomarina. Sellaisena tuomarina voi toimia vain kuningas, jolla on valta alamaisiinsa nähden.

Juutalaiselle ajattelulle on luonteenomaista, että messiaanista hahmoa kuvataan tuossa yhteydessä Jesajan kirjan kohdan (Jes. 11:2) avulla: “ymmärryksen ja pyhityksen henki on hänen päällään” (TLev. 18:7). Vapauttaja toimii Jumalan hengen voimassa. Hänen tehtävänä on kukistaa jumalattomat kansat ja tuoda rauha. Sen jälkeen hän ohjaa kansoja oikeudenmukaisesti ja pyhittää ihmiset Jumalalle. Lisäksi on mielenkiintoista, että pelastuksesta käytetään kuvaa, joka on meille tuttu Uudesta testamentista: ihmiset saatetaan Jumalan lapseuteen (TLev. 18:8).

Lopun ajan Messias on apokalyptisissä kirjoituksissa toisaalta myös selvemmin kuninkaallinen hahmo. Hän on Daavidin kuninkuuden perillinen, vaikka hänestä ei usein käytetäkään nimitystä Daavidin Poika. Useissa teksteissä esiintyy Ihmisen Poika, jolla on Danielin kirjan eskatologiassa keskeinen tehtävä. Ihmisen Poika tulee näyssä Ikiaikaisen (Jumalan) luo ja “hänelle annettiin valta, kunnia ja kuninkuus, kaikkien kansojen, kansakuntien ja kielten tuli palvella häntä, Hänen valtansa on ikuinen valta, joka ei katoa, eikä hänen kuninkuutensa koskaan häviä.” (Dan. 7:14).

Heenokin kirjassa (Vertaukset, 37–71) Ihmisen Poika toteuttaa tuomion yhdessä Jumalan kanssa. “Tuska lävistää heidät kun he näkevät Ihmisen Pojan istuvan kirkkautensa valtaistuimella... Sinä päivänä kaikki kuninkaat, hallitsijat, virkamiehet ja ne, jotka hallitsevat maata lankeavat hänen eteensä kasvoilleen ja palvovat ja laittavat toivonsa Ihmisen Poikaan.” (1. Heen. 62:5–9).

Qumranin apokalyptisissä teksteissä esiintyy puolestaan Melkisedek, pelastajahahmo, jonka tehtävät eivät ensinkään koske temppeliä. Yhdennentoista luolan katkelmassa (11QMelch) Melkisedek on eskatologinen vapahtaja, joka tuo maailmalle rauhan ajan. Aikaa kuvataan Israelin viimeiseksi riemuvuodeksi. Melkisedek on ensinnäkin tuomari, joka toteuttaa Jumalan tuomion. Samalla hän on myös rauhan tuoja, joka pelastaa valitut Belialin vallasta. Tekstin kirjoittaja lainaa tässä kohden Jesajan “ilosanomaa” Jumalan kuninkuudesta (Jes. 52:7). Lainaus on hieman yllättävä, koska Uudessa testamentissa sama teksti sovelletaan Jeesukseen. Jesajan mukaan pelastuksen ajan merkki on siinä, että Jumala hallitsee jälleen Siionia (Israelia). Qumranin yhteisön opettajille Siion merkitsi yhteisön valittuja, jotka pitivät liiton. Jumala, joka hallitsee, on puolestaan Melkisedek itse.

Tekstissä nimitetään Melkisedekiä Jumalan nimellä *Elohim*. Sillä ei juutalaisen teologian yhteydessä kuitenkaan tarkoiteta Melkisedekin jumalallistamista. Häneen saatetaan liittää samoja piirteitä kuin messiaaniseen Daavidin jälkeläiseen, Jumalan “adoptiopoikaan”. Samaan tapaan kuningasta kutsutaan Jumalan pojaksi tekstissä 4Q246 “hänen nimensä on Jumalan poika, häntä kutsutaan Korkeimman pojaksi...”. Melkisedek on kuitenkin vain enkelihahmo, arkkienkeli Mikael. Hän toimittaa taivaassa jumalallisia tehtäviä aikojen lopulla. Qumranin teksteissä esiintyy useita enkeleitä, joiden sanotaan toteuttavan Jumalan asioita sekä taivaassa että maan päällä.

Daavidin suvun Messias taas esiintyy apokalyptisessä katkelmassa 4Q285. Kohdassa tulkitaan Jesajan kirjaa (jakeet 10:34; 11:1–5). Siinä puhutaan Iisain vesasta, joka toimii tuomarina ja tuhoaa vastustajansa. Kohta kuuluu seuraavasti:

“Profeetta Jesaja: [Metsän tiheikkö] hakataan

[kirveellä maahan, ja Libanon kaatuu voimallisen edessä]
ja Iisain kannosta puhkeaa virpi...
Daavidin vesa ja he joutuvat tuomiolle...
ja Seurakunnan Prinssi, Daavidin vesa, tappaa hänet iskuin ja haavoin.
Ja pappi määrää Kittimin hävityksen.” (Vermesin rekonstruktio)

Katkelma sisältää monia niin juutalaisesta teologiasta kuin Qumranin kirjoituksistakin tunnettuja piirteitä. Nimitykset “Seurakunnan Prinssi” ja “Daavidin vesa” ovat tavallisia ja usein käytettyjä messiaanisia nimityksiä Kuolleenmeren seurakunnassa. Ajatus tulevan messiaan johtamasta sodasta on yksi lahkon opetuksen keskeisimpiä aiheita. Valon lapset tulevat lopun aikoina sotimaan pimeyden lapsia vastaan messiaan johdolla, ja tämä vie heidät voittoon. Katkelma liittyy myös Sotakäärön ajatukseen hyvin läheisellä tavalla. Juuri pappien tehtävänä oli johtaa hyökkäyksiä ja määrätä “Kittimin” hävitys.

Apokalyptisen ajattelun keskipisteessä on Jumala ja hänen suuruutensa. Vaikka kirjoittajien käyttämät kuvat ja heidän näkemänsä visiot ovat terminologialtaan usein erikoisia, on teologian tavoite sama kuin juutalaisuudessa muutenkin. Herra on Israelin kuningas ja hän tulee toteuttamaan vanhurskauden maassa. Jokainen, joka ei ole hänelle kuuliainen, juuritetaan irti kansasta ja alistetaan tuomiolle.